

УДК 339.92

В.М. Левківський

ВПЛИВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ТНК В УКРАЇНУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті проаналізовано основні тенденції надходження іноземних інвестицій ТНК в Україну та їх вплив на конкурентоспроможність національної економіки. Досліджено суперечливість діяльності ТНК та запропоновано механізм покращення політики залучення і впровадження іноземних інвестицій ТНК.

The article analyzes the main trends of foreign investments in Ukraine by transnational companies (TNC) and their impact on the competitiveness of the national economy. Contradictions of TNCs' activity are investigated and the mechanism of improving the policy of attracting and implementing the foreign investments by TNCs is suggested.

Ключові слова: конкурентоспроможність, прямі іноземні інвестиції, транснаціональний капітал, транснаціоналізація, транснаціональні корпорації.

Проблема конкурентоспроможності національної економіки актуальна для будь-якої країни. Особливого значення ця проблема набуває для України, оскільки за оцінками Всесвітнього економічного форуму вона посідає в рейтингу конкурентоспроможності 73-тє місце серед 144-х країн світу [1]. Це означає, що за сучасних умов національна економіка значно більше втрачає, ніж виграє у глобальних світогосподарських відносинах.

На процес забезпечення конкурентоспроможності національної економіки впливають багато чинників. Серед них особливо виділяється транснаціональний капітал у формі прямих іноземних інвестицій (ПІІ). За умов ефективної ринкової економіки він став джерелом додаткового фінансового капіталу, технологій, модернізації виробництва, підвищення продуктивності праці. Діяльність транснаціональних корпорацій (ТНК) на території України досить динамічно розширюється, що впливає на національну економіку як позитивно, так і негативно. Всі ці питання свідчать про беззаперечну актуальність даної проблеми.

Серед авторів наукових праць, у яких розглянуто проблеми забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, необхідно назвати таких вчених, як Базилевич В.Д., Варналій З.С., Гальчинський А.С., Геєць В.М., Єщенко П.С., Філіпенко А.С. та ін. Тему інвестиційної діяльності ТНК на території України висвітлювали такі вітчизняні науковці: Климко Г.Н., Новицький В.Є., Пахомов Ю.М., Рогач О.І., Руденко Л.В., Шнирков О.І., Якубовський С.О. та ін. Вивчення робіт наведених авторів дало змогу визначити суперечливість впливу ТНК на національну економіку, встановити особливості їх дії на території України. Проте не всі аспекти, пов'язані з функціонуванням ТНК, є ґрунтовно дослідженими. Саме тому тенденції розвитку діяльності ТНК в Україні потребують більш детального розгляду.

Метою даної статті є висвітлення теоретичних і практичних проблем, пов'язаних із впливом іноземних інвестицій ТНК на підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Конкурентоспроможність — це багатопланова економічна категорія. Вітчизняні вчені визначають конкурентоспроможність національної економіки як здатність виробляти товари, що користуються попитом на світових ринках, можливість залучати іноземні капітали завдяки сприятливому підприємницькому клімату, привабливості національної території для життєдіяльності людини, наявності висококваліфікованих спеціалістів [2; 3]. Аналіз світового досвіду останніх десятиліть дав змогу виокремити основні чинники конкурентоспроможності національної економіки: ефективна координація та співпраця між ТНК та країнами, в яких здійснюється їхня діяльність; можливості залучення іноземних інвестицій; підтримка виходу національних компаній на світовий ринок; освітній і науково-технічний потенціал країни; продуктивне використання чинників виробництва; запобігання загрозам, які виникають внаслідок підвищення відкритості економіко-правового середовища.

Для України, як і для будь-якої держави, що виходить із транзитивної економіки, яка має наміри підвищити свою конкурентоспроможність, актуальною є проблема залучення іноземних інвестицій. Потужними можливостями щодо інвестиційних вливань володіють здебільшого великі транснаціональні корпорації, які здійснюють міжнародне виробництво товарів і послуг на основі ввезення капіталу на територію України у формі ПІІ та мають контроль над своїми закордонними компаніями.

Нині в Україні велика кількість іноземних ТНК, які належать до світових лідерів, створила свої філії та дочірні підприємства. Це такі компанії США, як Mc Donald's, Coca-Cola, Otis, Pepsi, Procter & Gamble, Philip Morris; швейцарські — Tetra Pak, Nestle, Kraft Foods; німецькі — Reemstma, Imperial Tobacco Group, Volkswagen, Leonі, Henkel Bautechnik; французькі — Danone, Lafarge, Orangina Group; російські — Юнімілк, ТНК, ЛУКОЙЛ, Роснафта та ін. Наразі основними причинами інвестування в економіку України іноземними ТНК є масштаби українського ринку, наявність дешевих чинників виробництва, а також можливість розширення ринку за рахунок країн-сусідів.

Іноземні інвестиції ТНК як чинник підвищення конкурентоспроможності економіки України слід розглядати у контексті реальних переваг і недоліків (табл. 1). Очевидно, що, з одного боку, присутність ТНК на території України — це позитивний аспект для національної економіки, оскільки корпорації приносять додатковий фінансовий капітал, нові технології, інновації, сучасний організаційно-управлінський досвід. З другого боку, для транснаціональних корпорацій український економічний комплекс у цілому не є цікавим, оскільки вони орієнтуються лише на високоприбуткові сегменти української економіки.

Таблиця 1

Переваги та недоліки впливу іноземних інвестицій ТНК на економічний розвиток країни (розробив автор на основі [4; 5])

Переваги	Недоліки
транснаціональний капітал стає додатковим фінансовим джерелом розвитку виробництва, створення нових підприємств або реорганізації старих;	намагання мати монопольне становище у певній галузі країни-реципієнта;

Продовження табл. 1

Переваги	Недоліки
посилення конкуренції на внутрішньому ринку, що змушує місцевий бізнес підвищувати ефективність виробництва та якість продукції;	вивезення основної частини прибутку від діяльності філій та дочірніх компаній;
впровадження інноваційних технологій, новітніх розробок і високотехнологічних процесів, ефективного менеджменту;	придушення своєю потужністю національних виробників та витіснення їх з ринку;
збільшення надходжень до бюджету у вигляді податків;	контролювання внутрішнього ринку країни-реципієнта;
створення робочих місць, поширення міжнародних стандартів підготовки кваліфікованих кадрів, як наслідок, зростання продуктивності праці;	обмежений характер співпраці транснаціональних корпорацій з місцевими виробниками;
зростання рівня добробуту та доходів населення, урахування і задоволення потреб споживачів країни-реципієнта;	створення екологічно небезпечних виробництв, які заборонені або значно обмежені в країні базування;
сприяння розвитку національної науково-дослідної бази.	встановлення монопольних цін, грабіжницька експлуатація природних і трудових ресурсів, втручання у політичну сферу.

Аналіз динаміки іноземних інвестицій в Україні за роками, їх структури, географічного походження та використання дозволив виявити такі тенденції. За роки незалежності в Україну надійшло 49362,3 млн дол. США ПІІ (табл. 2). Обсяг ПІІ наразі становить 1151,6 дол. на одну особу населення [6].

Таблиця 2

Прямі та портфельні інвестиції в Україну (на початок року, млн дол.)
(розробив автор на основі [6; 7])

Рік	Прямі іноземні інвестиції	Портфельні інвестиції
2003	5471,8	3293,0
2004	6794,4	4065,0
2005	9047,0	6391,0
2006	16890,0	9011,0
2007	21607,3	12861,0
2008	29542,7	18618,0
2009	35616,4	17059,0
2010	40053,0	15567,0
2011	44806,0	20034,0
2012	49362,3	21743,0

Найбільш поширеною формою інвестування в Україну з боку ТНК є грошові кошти. Переважно ТНК вкладають кошти у створення спільних підприємств на території України. Згідно з даними Державної служби статистики України у 2011 р. у національну економіку транснаціональні корпорації вклали 6473,1 млн дол. США ПІІ, що становить 13,1 % від загального обсягу ПІІ. Надходження портфельних інвестицій в економіку України станом на 1 грудня 2012 р. досягло 21743,0 млн дол.

Крім грошових коштів, ТНК здійснюють внески у формі рухомого і нерухомого майна, а також у формі цінних паперів (у розвинутих країнах обсяг ринку цінних паперів становить у середньому 50–70 % ВВП, а Україна має близько 1 % від ВВП) [8, с. 97].

Більша частина іноземних інвестицій надходить в Україну з країн далекого зарубіжжя. На сьогоднішній день ПІІ надійшли зі 128-ми країн світу. Серед компаній, які вклали ПІІ в українську економіку, провідне місце займають ТНК із Кіпру. Так, у першому півріччі 2012 р. прямі капіталовкладення із цієї країни досягли 14521,5 млн дол. США (практично повернення капіталів, вивезених в офшори). Далі йдуть інвестори з Німеччини — 7402,0 млн дол., Швеції — 4940,2 млн дол., Росії — 3652,5 млн дол., Австрії — 3249,0 млн дол., Франції — 2652,5 млн дол., Великої Британії — 2652,5 млн дол., Швейцарії — 2652,5 млн дол., Нідерландів — 2652,5 млн дол., Італії — 2652,5 млн дол., Данії — 2652,5 млн дол., Іспанії — 2652,5 млн дол., Польщі — 2652,5 млн дол., Португалії — 2652,5 млн дол., Індії — 2652,5 млн дол., Китаю — 2652,5 млн дол., Японії — 2652,5 млн дол., США — 2652,5 млн дол., Канади — 2652,5 млн дол., Бразилії — 2652,5 млн дол., Аргентині — 2652,5 млн дол., Чилі — 2652,5 млн дол., Перу — 2652,5 млн дол., Колумбії — 2652,5 млн дол., Венесуелі — 2652,5 млн дол., Еквадору — 2652,5 млн дол., Гватемалі — 2652,5 млн дол., Гондурасу — 2652,5 млн дол., Сальвадору — 2652,5 млн дол., Панами — 2652,5 млн дол., Коста-Риці — 2652,5 млн дол., Домініканській Республіці — 2652,5 млн дол., Гаїті — 2652,5 млн дол., Кубі — 2652,5 млн дол., Мексиці — 2652,5 млн дол., Центральної Америці — 2652,5 млн дол., Карибському регіону — 2652,5 млн дол., Північній Америці — 2652,5 млн дол., Південній Америці — 2652,5 млн дол., Європі — 2652,5 млн дол., Азії — 2652,5 млн дол., Африці — 2652,5 млн дол., Океанії — 2652,5 млн дол., Іншим країнам — 2652,5 млн дол.

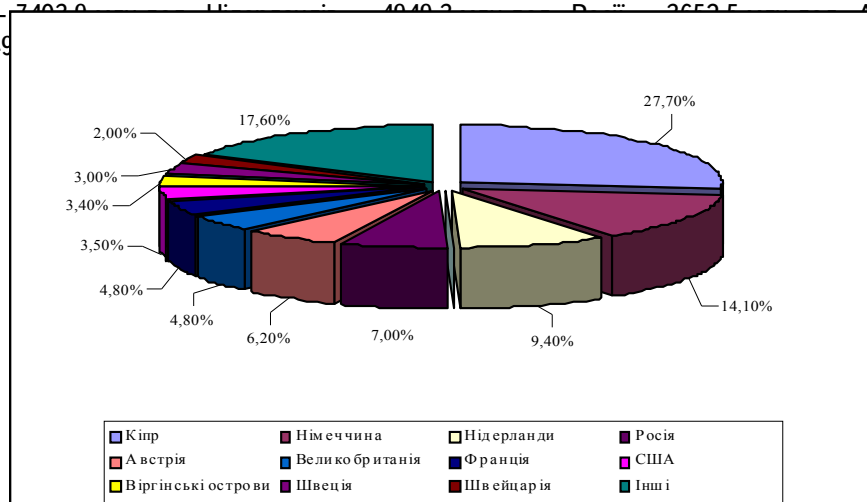

Рис. 1. Географічна структура надходження ПІІ в економіку України (перше півріччя 2012 р.) (розробив автор за даними [6])

Слід зауважити, що великий обсяг інвестицій перерозподіляється через офшорні зони. Зокрема, через Кіпр, Віргінські острови, в яких частка ПІІ перевищує частку таких країн, як Німеччина, Франція, Швеція.

Що стосується галузевого аспекту (рис. 2), то для ТНК найбільш привабливими галузями є ті, в яких обіг капіталу є швидким, а комерційні ризики — мінімальні.

Найбільш інвестованою є фінансова діяльність. Активізація транснаціонального капіталу у цій сфері пояснюється відсутністю обмежень на частку нерезидента в капіталі українського банку, високими кредитними ставками, можливістю отримання дешевих запозичень у материнських компаній, вільного переказу прибутків і коштів за кордон та офшорні зони. За даними НБУ у фінансових установах зосереджено 16337,9 млн дол. США прямих інвестицій [7]. За прогнозами експертів, частка іноземного капіталу в українських банках у наступні 3–4 роки має збільшитися до 50 %, адже саме ці банки стабільно одержуватимуть фінансову підтримку від материнських структур. Розширення участі капіталу ТНК у банківському секторі економіки України забезпечує його конкурентоспроможність, оскільки сприяє зайнятості населення, покращенню умов ведення бізнесу, розвитку інфраструктури.

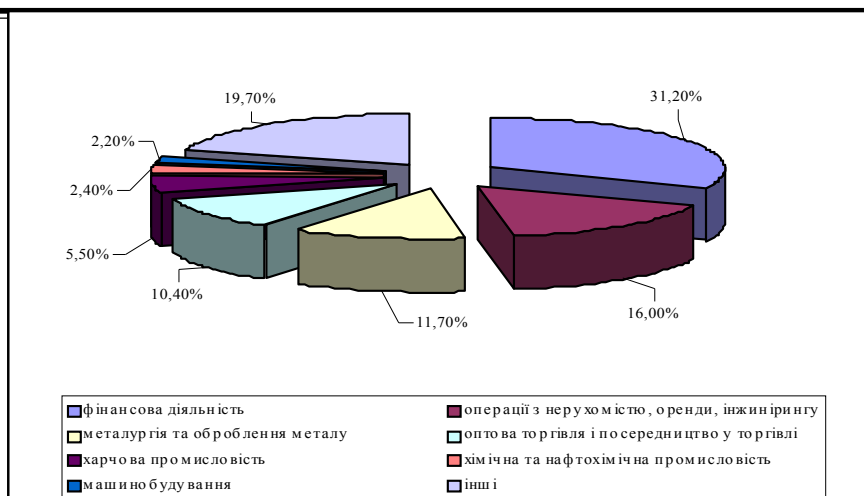

Рис. 2. Галузева структура надходження ПДВ в економіку України (перше півріччя 2012 р.) (розробив автор за даними [6])

Посилення уваги іноземних інвесторів до таких галузей, як операції з нерухомістю, оптова торгівля, а також виробництво харчових продуктів, пояснюється високим попитом, швидкою оборотністю капіталу і швидким отриманням прибутку, високою діловою активністю, відсутністю потреби в значних виробничих капіталовкладеннях. Це робить дані галузі привабливими для ТНК. Розміщуючи своє виробництво на території України, ТНК ставлять за мету досягнення насамперед фінансового результату, а не розвиток підприємницького капіталу. Тому очікувати особливих технологічних зрушень на дочірніх підприємствах транснаціональних компаній не варто. Для того щоб інвестиції ТНК працювали на вітчизняну економіку, потрібне державне втручання, зокрема цілеспрямоване податкове регулювання, суворе обмеження монополістичних тенденцій, викуп урядом підприємств, які не експлуатують або які працюють неефективно тощо. Це може стимулювати приплив до України продуктивного іноземного капіталу з реальним підприємницьким потенціалом [9].

Стратегія іноземних ТНК в окремих галузях, зокрема в харчовій промисловості, характеризується такими рисами: збут продукції розрахований на внутрішній ринок України; просування власних брендів відомих у світі торгових марок та викуп сформованих в Україні; орієнтація на місцеву сировину; входження на національний ринок відбувається через придбання наявних підприємств. Потенційний внесок ТНК у формування конкурентоспроможності цієї галузі полягає в тому, що вони сприяють розвитку експортного потенціалу шляхом забезпечення продуктивності використання чинників виробництва, стимулювання конкуренції на внутрішньому ринку, а також удосконалення виробничої та управлінської діяльності.

По-іншому складаються відносини ТНК у таких галузях, як машинобудування та металообробка, що є стратегічними і дуже перспективними для української економіки. Сумарна частка цих капіталомістких галузей в отриманні ПДВ становить 14 % від загального обсягу ПДВ. Зменшується частка менш перспективної, з огляду на залежність від імпорту сировини, хімічної промисловості. Наразі вона становить 2,4 % в отриманні ПДВ.

Отже, варто зазначити, що галузева структура ПІІ в економіку України є поки що недосконалою і відповідає скоріше інтересам отримання іноземними інвесторами швидкого прибутку, аніж стратегічним інтересам України. Такий розподіл ПІІ є неефективним, оскільки більшість інвестицій спрямовані у галузі з низькою доданою вартістю. Однак у структурі ПІІ спостерігаються і позитивні тенденції, що свідчить про можливість остаточного узгодження цілей діяльності ТНК та національних інтересів. Важливим є не просто приплив валюти, а поява сучасних підприємств, посилення конкуренції на внутрішньому ринку [10].

У цілому, на сьогоднішній день Україна ще не стала достатньо привабливою для ТНК, тому останні особливо не проявляють бажання розширювати свою діяльність в українській економіці, через це необхідно приділити увагу створенню сприятливого інвестиційного клімату, особливо в галузях, які визначають конкурентоспроможності національної економіки. Має відбутися переорієнтація іноземного капіталу на високотехнологічні галузі, на створення нових товарів, нових технологій, на розвиток експортного потенціалу країни. Такі зрушення сприятимуть конкурентоспроможності економіки.

Для зменшення негативного впливу транснаціонального капіталу на економічний розвиток країни доцільно проведення державної політики щодо захисту національного виробника, створення власних конкурентоспроможних ТНК та передумов їх виходу на зовнішні ринки. Політика транснаціоналізації має бути обмежувальною та узгодженою із загальнонаціональною стратегією економічної безпеки.

Для того щоб забезпечити не лише короткострокові ефекти від іноземних інвестицій ТНК — збільшення обсягів інвестицій, розширення зайнятості, виплати вищої заробітної плати тощо, а й довгострокові ефекти — розвиток конкурентоспроможності, рушійною силою якої є інновації, потрібне цільове залучення інвестицій з більш чітким визначенням пільг і вимог до іноземних інвестицій. Сьогодні вкрай необхідним є включення вітчизняних підприємств у виробничу кооперацію з транснаціональними компаніями, зокрема в таких галузях, як ракетобудування, мікробіологія, виробництво екологічно чистих харчових продуктів тощо. Важливість політики держави в сприятливому взаємозв'язку ТНК і економічної системи країни стає очевидною.

1. The Global Competitiveness Report 2011–2012 [Electronic Resource] // World Economic Forum. — Mode of access: <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm>; 2. *Новицький В.Є.* Міжнародна економічна діяльність України: підручник / В.Є. Новицький. — К.: КНЕУ, 2003. — 507 с.; 3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / [за ред. Я.А. Жаліло]. — К., НІСД. — 2005. — 388 с.; 4. *Терехов Є.М.* Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем / Є.М. Терехов, О.В. Прокопенко // Вісник СумДУ. Серія Економіка. — 2010. — №1. — С.103–113; 5. *Шкарпетіна М.Ю.* Формування конкурентоспроможності нових індустріальних країн Азії в умовах транснаціоналізації світової економіки / М.Ю. Шкарпетіна // Автореферат дис. канд. екон. наук 08.05.01. — К., 2007. — 20 с.; 6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. — 2012; 7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>. — 2012; 8. *Руденко Л.В.* Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: монографія / Л.В. Руденко. — К.: Кондор, 2009. — 480 с.; 9. *Лановий В.* «Український бізнес — афера століття». Чим загрожує не-

---

керована експансія транснаціональних корпорацій / В. Лановий // Український тиждень. — 2012. — № 42; 10. *Кравченко М.* Проблеми залучення прямих іноземних інвестицій транснаціональних корпорацій в економіку України / М. Кравченко // Персонал 2007. — № 3. — С. 77–81.